

עליית הנאצים לשלטון שלבי מלחמת העולם השנייה

דודי זינגר

עליית הנאצים לשלטון:

מבחינה היסטורית המפלגה הנאצית בשמה המלא N.S.D.A.P או בשמה מפלגת הנאצים, בסוף מלחמת העולם הראשונה כוחה היה מזערי. עם זאת ב-1933 הצליח היטלר לעלות לשלטון ולהוביל את העולם כולו למלחמה.

מהם הגורמים שהביאו לעליית המפלגה הנאצית לשלטון?

1. קשיי רפובליקת ויימאר- לאחר ההפסד במלחמת העולם הראשונה והתפטרותו של הקיסר וילהלם השני קמה בגרמניה רפובליקת ויימאר (ע"ש העיר ויימאר בה נחתמה חוקתה בשנת 1919). לראשונה בתולדותיה נוסדה בגרמניה דמוקרטיה. בראשה עמד נשיא שנבחר ל 7 שנים. הנשיא היה בעל סמכויות רחבות ביניהם: מינוי הקנצלר (רוה"מ) ואף ביטול החוקה והדמוקרטיה במצב חירום (סעיף 48)

הדמוקרטיה מבחינתם של הגרמנים נולדה כתכתיב של נשיא ארה"ב שלחץ על נציגי גרמניה בוועידת ורסאי לאמץ משטר דמוקרטי כדי לזכות בתנאי שלום טובים יותר.

הגרמנים היו נעדרי תרבות פוליטית דמוקרטית, ולכן כפיית דמוקרטיה על העם הגרמני מראש הייתה בעלת סיכוי נמוך להצלחה

בין השנים 1925-1929 כאשר גרמניה נהנית משנים של יציבות כלכלית, הגרמנים לומדים לחיות עם הרפובליקה אבל לא לאהוב אותה.

באוקטובר 1929 קרסה הבורסה האמריקאית ויחד איתה שאר המשק הכלכלי העולמי. גרמניה נפגעה באופן קשה מהמשבר, בשל היותה בעלת משק קפיטליסטי התלוי בשוק העולמי. המשבר שגרר אחריו אבטלה חמורה הביא לחוסר אמון של הציבור בממשל הפרלמנטרי. המשבר הכלכלי וסובלנותה של רפובליקת ויימאר כלפי מתנגדי המשטר אפשר את הגברת כוחה של המפלגה הנאצית.

2. חרפת ורסאי- ב-1919 חותמים הגרמנים תחת תכתיב צרפתי על מה שנקרא "חוזה ורסאי"- חוזה המשפיל את האומה הגרמנית בשלושה היבטים עיקריים:

* ההיבט הכלכלי- מבחינה כלכלית גרמניה נאלצת לשלם פיצוי, כלומר, עצם העובדה שבמבוא לחוזה ורסאי היא לוקחת על עצמה את האחריות שהיא זו שגרמה למלחמת העולם הראשונה, ולכן עלייה לשאת בתוצאות והיא חייבת לפצות את האומות שניזוקו מהמלחמה.

כמו כן, נלקחו מגרמניה שטחים בעלי חשיבות כלכלית כמו: חבל הסאר וחבל הרואר.

למרות שב-1925 חלק מהסעיפים הכלכליים לא היו רלוואנטיים, בכל זאת מבחינתם של הגרמנים מדובר בחרפה.

*ההיבט הטריטוריאלי- מבחינה זו נלקחים מהגרמנים שטחים, חלקם בעלי חשיבות כלכלית וחלקם בעלי חשיבות אסטרטגית- אלזס לורן לצרפתים, סודטים-דאנדיג, פולנים.

*ההיבט הצבאי- גרמניה נאלצה לפרק את הצי שלה, את המטכ"ל ונאסר עלייה לבנות טנקים ואווירייה. היה מותר לה להחזיק צבא של 100,000 חיילים ומתוכם 40000 קצינים.

חוזה ורסאי נתן להיטלר בסיס תעמולתי חזק לעלייה לשלטון משום שהוא יצר אצל הגרמנים תחושת פגיעה בכבוד הלאומי. היטלר בתעמולת הבחירות שלו הבטיח לאומה הגרמנית את מחיקת חרפת ורסאי (למחוק את הבושה של ורסאי) למרות שחלק גדול מהסעיפים הללו כבר לא היה רלוואנטי בשנות ה-20, בכל זאת לחוזה ורסאי יש תפקיד חשוב מאוד בתפיסת השלטון משום שהאומה הגרמנית הולכת אחרי הסיסמא הזאת ולאחר עלייתו לשלטון היטלר לא רק נאה-דורש אלא גם נאה-מקיים.

3. חוסר יציבות פוליטית.

בין השנים 1930-1933 נאלצו הגרמנים ללכת לחמש מערכות בחירות: 2 לנשיאות ו-3 לרייכסטאג הגרמני, כשגם בתקופת השיא לא מצלחה המפלגה הנאצית לעבור את 230 הנציגים ברייכסטאג.

בהיעדר קואליציות יציבות נאלץ נשיא הרפובליקה- מרשאל הינדרבורג, להטיל בינואר 1933 את מלאכת הרכבת הממשלה על היטלר למרות שתמיד הוא טען שמעולם הוא לא יטיל את המשימה הזו על המוקיון שנקרא היטלר.

כצעד ראשון לחיזוק השלטון היטלר מכריז על בחירות חדשות לקראת חודש מרץ 1933, כאשר בפרק הזמן שבין ינואר 1933 לאותו חודש(מרץ 1933), מתגבר הטרור הנאצי בעיקר נגד המפלגה הקומוניסטית.

בבחירות אלו זוכה מפלגתו של היטלר ב-44 אחוזים, דבר המאפשר לו להיבחר לראשות הממשלה.

במרץ 1933 הרייכסטאג הגרמני תחת הדומיננטיות של המפלגה הנאצית, מקבל את החוק הנקרא "החוק לביטול מצוקת העם והמדינה" (חוק ההסמכה), חוק המבטא שינוי חוקתי מהותי ע"פ חוק:

1. הממשלה הגרמנית יכולה לקבל חוקים גם בניגוד לעמדת הרייכסטאג.
2. גם בניגוד החוקה

משמעותו של החוק שהוא מבטל לחלוטין את השיטה הפרלמנטרית בגרמניה, פוגע אנושות בחוקת ויימאר בהפרדת הרשויות, הופך את הרייכסטאג לחותמת גומי.

שאלות

- 1) א. כיצד קמה רפובליקת ויימאר? ומדוע נקראה בשם זה?
ב. מה היו הגורמים לחוסר האמון של העם הגרמני ברפובליקת ויימאר?
ג. מה הביא בסופו של דבר להתמוטטות רפובליקת ויימאר?

- 2) א. מה היו החלטות חוזה ורסאי כלפי גרמניה?
ב. מדוע תרמו החלטות אלו לעליית המפלגה הנאצית?

- 3) א. כיצד עלה היטלר לשלטון בפעם הראשונה?
ב. מדוע היה חשוב להיטלר לערוך בחירות?
ג. מהו חוק לביטול מצוקת העם? ומה משמעותו?

האידיאולוגיה הנאצית:

האידיאולוגיה של המפלגה הנאצית מדגישה שלשה מרכיבים עקרים:

גזענות, לאומנות ואנטישמיות

1. תורת הגזע

תורה הגזע הושפעה מתורתו של הביולוג האנגלי צ'רלס דרווין שהניח כי בין בעלי החיים קיים מאבק קיומי להישרדות. במאבק זה מתרחשת ברירה טבעית בה שבסופה החזק שורד. רעיון זה עבר עיבודים פילוסופים רבים במהלך המחצית השנייה של המאה ה-19 ותחילת המאה העשרים והלאומנות האירופית החלה עושה בו שימוש פוליטי בחלקה את החברה לגזעים "טובים יותר" מול גזעים "גרועים" שאינם ראויים להשאר בעולם.

היטלר אימץ תאוריה זו וקבע מדרג גזעי:

- א. בראש הסולם עומד הגזע "יוצר התרבות" "הארי" (שעליו נמנים עמי מערב אירופה ובראשם הגרמנים) הגזע הארי מהווה את השלמות הרוחנית והפיזית.
  - ב. שני בסולם הגזע נמצא הגזע הסלאבי. שנחשב ל"נושא תרבות" ומטרתו לשאת את התרבות הארית לשאר העולם ולשמש כעבדים לגזע הארי.
  - ג. בתחתית הסולם (לעתים אף מחוץ לסולם) הגזע הנחות ביותר "הורס התרבות", הגזעים היהודי והצועני. על פי התפיסה הנאצית, היהודי הוא הניגוד המוחלט לארי.
- מתוך תיאוריה זו שאבו הנאצים שני עקרונות יסוד באידיאולוגיה שלהם:

רעיון המאבק: כיוון שמלחמת הקיום מתייחסת גם למלחמה בין עמים וגזעים, הרי זכותו של עם חזק לשעבד ואף להשמיד את העמים החלשים. על בני העמים החזקים להשמיד עמים המאיימים על קיומם. הנאצים האמינו כי קיימים גזעים שמעצם טבעם נועדו לשלוט, וגזעים אחרים נועדו מעצם טבעם להיות משועבדים.

2. האנטישמיות

עיקרון האנטישמיות הוא בעל חשיבות רבה בתורת הגזע הנאצית משום שהגזע היהודי נתפס כאויבו המושבע של הגזע הארי, ותנועה לאומנית זקוקה לאויב מוחשי לשם הגדרתה היא .

לכן, את היהודים ראוי לשנוא לא רק משום מקומם בהירארכיית הגזעים וסכנתם לטמא את האנושות, אלא גם בגלל תכונותיהם הרעות: הפיזיות והנפשיות. על פי האידיאולוגיה הנאצית, היהודים הם בעלי תכונות שטניות: בוגדנות, ערמומייות, נצלנות, טפילות ומשועבדים לכסף. היהודים הם כמו חיידקים המפוררים את האומה הגרמנית ומנוונים אותה באמצעות הקפיטליזם, הליברליזם והקומוניזם. היהודים הם שגרמו לפרוץ המלחמה העולמית ה-1, לתבוסתה של גרמניה בה ולחתימה על החוזה המשפיל, "חוזה ורסאי". היהודים הם שנעצו סכין בגב האומה הגרמנית בשנת 1918. לאור זאת יש להילחם ביהדות מלחמת חורמה כדי להעלימה ולסלקה מהעולם.

3) עקרון המנהיג

האידיאולוגיה הנאצית הדגישה את חשיבותו של המנהיג "הפיהרר" אשר מבטא את רצון העם ואת רצון האל, ואין לערער על רצונותיו ופקודותיו. המדינה והעם אינם כפופים לרעיון של שלטון הרוב אלא לאישיות המנהיגה. לכן, על העם להעניק את כל הסמכויות למנהיג, הפיהרר.

הפיהרר בוא היחיד המחליט, היודע והמכוון את המדינה לחיזוק כוחה. עפ"י עיקרון זה על הגרמנים להישמע להוראותיו של המנהיג ללא כל תנאי ולציית לו ציות מלא. לדברי הפיהרר יש תוקף של חוק. או אפילו מעל חוק כתוב. ההגדרה המורחבת היא: "פעל כך שהפיהרר, אילו היה יודע על מעשיך, היה מסכים איתה".

לפיהרר שני תפקידים עיקריים:

א. ללכד את כל הגרמנים (גם אלה שיושבים מחוץ לגרמניה לדוגמא באוסטריה) ולשלוט בהם.

ב. להגשים את החלום הנאצי ולהפוך את גרמניה לאימפריה כלל עולמית כפי שיאה לגזע הארי.

4. "עקרון מרחב המחיה"

אם העם הגרמני ישמור על טוהר הדם (הגזע), הוא יגדל ויתרחב. אז, בעתיד, השטח בו הוא חי לא יספיק כדי להכילו. לכן, דרוש לעם הגרמני מרחב מחיה גדול יותר. מרחב זה יושג על חשבון העמים הסלבים ממזרח לגרמניה (בעיקר פולין ורוסיה) .

בשטח שיכבש במזרח יונהג "סדר חדש": חלק מתושביו יושמדו , היהודים, צוענים, משכילים וקומוניסטים. פשוטי העם הסלבים ישועבדו כדי לשרת את הגזע הארי, או יגורשו משטחי מחייה טובים לשטחי מחייה גרועים.

עקרון "מרחב המחיה" נועד להפוך את אירופה לשטח תחת שליטה גרמנית קולוניאלית גרמנית, שישמש לצרכיו של העם הגרמני.

5. עקרון הפולק – הלאום והאחדות הגרמנים.

העם הגרמני מאוחד ע"י שלשה מרכיבים עיקריים: דם, אדם ואדמה. על כל חלקי העם (הפולק) להתאחד תחת מנהיגות הפיהרר, בכלל זה גם גרמנים החיים מחוץ לגרמניה: אוסטריה, צ'כוסלובקיה, פולין ועוד. (התעמולה הגרמנית קראה גם למהגרים גרמנים לשוב הביתה).

ייעודו של העם הגרמני הוא לשלוט על העמים הנחותים ולשם השגת המטרה הפרט אינו חשוב, אלא רק במסגרת השתלבותו בכלל במדינה. המדינה מכוונת את חייו של הפרט והיא קובעת מה טוב לו ומה רצוי לו. מובן כי ליהודים ולקומוניסטים אין מקום בתרבות "הפולק" שכן הם אויבי הגזע הארי ונחותים ממנו.

6. שלילת הדמוקרטיה הקומוניזם והליברליזם.

עיקרון זה הוא פועל יוצא מיתר עקרונות הנאציזם: עקרונות הגזע, הפולק והמנהיג שוללים את זכויות הפרט, השוויון בפני החוק, את חופש המצפון, חופש ההתארגנות. בעיקרון, האידיאולוגיה הנאצית היא נגד נגד פלורליזם פוליטי ותרבותי.

מכאן, הליברליזם והקומוניזם הם אויבי האידיאולוגיה הנאצית. הנאציזם שולל את הליברליזם הכלכלי ודוגל בהתערבות של המדינה בחיים הכלכליים. עפ"י עיקרון זה כל בעיותיה הכלכליות, החברתיות והפוליטיות של רפובליקת ווימאר הם הוכחה לאי יעילותו של המשטר הדמוקרטי.

ע"פ עיקרון זה הקומוניזם הוא אויבו של הנאציזם משום שהוא מתחרה בו ועומד בניגוד לאידיאולוגיה הנאצית. הנאציזם מדגיש את קיום המעמדות, את חוסר השוויון בין הגזעים ונותן לגיטימציה להשמיד גזעים נחותים. הנאציזם מאמין בשלטונו של החזק על החלש, שלטון שדוגל בכיבושים ומלחמות. בעוד שהאידיאולוגיה הקומוניסטית דוגלת במהפכה חברתית ובשוויון בין מעמדות. הנאצים ראו בקומוניזם אידיאולוגיה יהודית, היות ומייסדה היה קרל מרקס ממוצא יהודי.

שאלות

- 4 (א) על מה התבססה תאוריית "תורת הגזע"?
- ב) מהו המדרג הגזעי אותו קבע היטלר?
- 5 (א) מהם התכונות של היהודים?
- ב) מה היו האשמות של הנאציים כלפי היהודים?
- 6 (א) מה הכח הניתן לפיהרר?
- ב) כיצד בא לידי ביטוי הרעיון שהפיהרר מעל החוק הכתוב?
- ג) מה תפקיד הפיהרר?
- 7 (א) הסבר את רעיון מרחב המחיה? האם לדעתך רעיון זה השפיעה על פרוץ מלחמת העולם השנייה? נמק.
- 8 (א) מדוע שוללים הנאצים את רעיון הליברליזם והקומוניזם?

סיפוחים

סיפוח אוסטריה ("האנשלוס") - 1938

מטרות היטלר בסיפוח אוסטריה:

כחלק ממדיניות החוץ שלו היטלר שאף לאחד את גרמניה ואוסטריה משום שחלם על איחוד כל הגרמנים ורצה לבטל את האיסור מהסכם וורסאי על איחוד בין ארץ הולדתו למדינה בה הוא שולט. הוא גם ראה בכיבוש אוסטריה צעד ראשון בדרך למזרח אירופה.

מהלך הסיפוח:

הנאצים האוסטרים שאבו עידוד מעליית היטלר לשלטון (1933) ופתחו בשרשרת של פעולות אלימות נגד השלטון האוסטרי, בעידוד גרמניה, ששיאן ברצח הקנצלר האוסטרי דולפוס ב-1934 ובניסיון להשתלטות על השלטון בכח, דבר שלא עלה יפה. הקנצלר החדש – שושינג פעל בתקיפות נגד הנאצים האוסטרים בראשות סייס-אינקווארט. הקנצלר גם התנגד בתוקף לאיחוד עם גרמניה.

לפני הפלישה:

היטלר חש כי הגיעה השעה להשתלט על אוסטריה. הוא זימן אליו את הקנצלר האוסטרי שושינג לגרמניה ואיים עליו כי אם לא יחתום תפלוש גרמניה לאוסטריה. סעיפי ההסכם: 1. שחרור הנאצים האוסטרים מהכלא. 2. הפיכת המפלגה הנאצית באוסטריה לחוקית. 3. הפיכת סייס-אינקווארט הנאצי לשר הפנים באוסטריה.

משאל העם שלא היה: שושינג הבין אמנם שאין ביכולתו להתנגד לגרמניה ואוסטריה איבדה למעשה את עצמאותה אך הוא הימר על אפשרות אחרונה: הוא הציע כי ייערך משאל עם בשאלת הצטרפות אוסטריה לגרמניה, מתוך אמונה כי האזרחים יתנגדו לכך. היטלר חשש מתוצאות משאל העם ולכן איים על שושינג בפלישה אם לא יבטל את משאל העם. היטלר גם דרש וקיבל את הפיכת

סייס-אינקווארט לקנצלר במקום שושינג.

"האנשלוס", סיפוח אוסטריה

כאשר עלה סייס-אינקווארט לשלטון הוא מעורר מהומות באוסטריה ומכריז על מצב חירום שאיפשר לו לפנות "לעזרת" היטלר. כך יש להיטלר הצדקה לסיפוח אוסטריה ב-13.3.1938. הוא נכנס לרחובות וינה ומתקבל בתשואות של המוני אוסטרים.

משמעויות הסיפוח:

1. היטלר מתקרב מזרחה ובעיקר מקיף את מטרותו הבאה: צ'כוסלובקיה.
2. היטלר מתחזק בתוך ארצו ומבחינה בינלאומית לאחר שמדינות המערב לא מפריעות לו במעשיו. (דבר הגורם לו להאמין כי גם בהמשך הן לא יתערבו).

צפה בסרטון "כניסת היטלר לאוסטריה"

סיפוח צ'כוסלובקיה- ועידת מינכן

מטרות היטלר: היטלר "סימן" את צ'כוסלובקיה כמטרה הבאה משום שזאת הייתה המדינה החדשה היחידה ששמרה על הדמוקרטיה והיא הייתה כח חשוב במזרח. לצ'כוסלובקיה היה צבא חזק וכלכלה יציבה שאימה על רעיונותיו של היטלר במזרח אירופה, ובעיקר הוא שאף להתקיפה בגלל הצורך באיום על פולין וברו"מ. בצ'כוסלובקיה חיו כמה מיליונים של גרמנים, בעיקר בחבל הסודטים שהועבר מגרמניה לצ'כוסלובקיה בהסכם וורסאי.

סיפוח חבל הסודטים

1. בתחילת 1938 מעריך היטלר כי השעה כשרה לכיבוש צ'כוסלובקיה ולכן הוא פותח במסע תעמולה כדי לספח את חבל הסודטים לגרמניה. בהשפעתו החלו הגרמנים בחבל לתבוע עצמאות בטענה כוזבת כי אינם זוכים לשוויון זכויות וכי הם מדוכאים ע"י השלטונות.
2. ממשלת צ'כוסלובקיה הודיעה במרץ 1938 כי אם תותקף תילחם היא על עצמאותה, ובמקביל כדי למנוע משבר נתנה יתר אוטונומיה לגרמנים בסודטים.
3. באפריל 1938 פנתה ממשלת צ'כוסלובקיה לצרפת שהייתה לה ברית עמה, ע"מ להבטיח סיוע במקרה של התקפה גרמנית.
4. בסוף מאי 1938 הורה היטלר למפקדי הצבא להתכונן לפלישה ובתגובה הכריז הצבא הצ'כי על כוננות והמערב החל לדאוג.
5. צ'מברלין ראש ממשלת בריטניה האמין כי פיוסו של היטלר באמצעות מתן חבל הסודטים ימנע משבר גדול. צ'מברלין ראה בצ'כוסלובקיה מדינה קטנה ורחוקה שאין ביכולתן של צרפת ובריטניה למנוע את כיבושה. יחד עם זאת הוא לא אהד את העם הצ'כי וראה בו מכשול לכינון יחסים עם גרמניה ומכשול לשלום. לפיכך היה צ'מברלין בעד העברת חבל הסודטים לגרמניה.

6. צרפת ביקשה למנוע עימות צבאי בין גרמניה וצ'כוסלובקיה שהיה גורר אותה להתערב במסגרת הברית עם צ'כוסלובקיה, לכן, ביקשה מצ'מברלין לתווך בין הצדדים.

7. צ'מברלין טס פעמיים להיפגש עם היטלר. במפגש הראשון הציע לצ'כים לערוך משאל עם בחבל הסודטים שבו יוחלט לאן יסופחו תושביו הגרמנים. הצ'כים התנגדו. במפגש השני היטלר הקשיח את עמדותיו ודרש סיפוח החבל מיידית, תוך 10 ימים תוך איום במלחמה.

8. מוסוליני מנהיג איטליה הציע לכנס ועידה במינכן לפתרון הסכסוך.

ועידת מינכן (29 בספטמבר 1938)

משתתפים: גרמניה (היטלר), איטליה (מוסוליני), בריטניה (צ'מברלין) וצרפת (רה"מ דלדייה). **לא הוזמנו לוועידה נציגי ברה"מ ונציגי הצ'כים.**

החלטות:

- א. חבל הסודטים יועבר לגרמניה תוך 10 ימים.
- ב. יקבעו גבולות חדשים לצ'כוסלובקיה.
- ג. בריטניה וצרפת חתמו על ערבות ביטחונית לגבולות החדשים של צ'כוסלובקיה.

משמעות ההסכם:

- א. סיפוח החבל הגביר את יוקרתו של היטלר, שהצליח לספח את חבל הסודטים לגרמניה ללא ירייה אחת.
- ב. ההסכם הכתים את בריטניה ואת צרפת מבחינה מוסרית. סמל הפיוס והכניעה לתוקפנות.
- ג. צ'מברלין חשב שהביא שלום וכי הקרבתה של צ'כיה תשביע את תאבוננו של היטלר, אולם הסכם מינכן רק קרב יותר את המלחמה.
- ד. צרפת שהייתה בעלת ברית של צ'כוסלובקיה הפקירה אותה.
- ה. ברה"מ ופולין הבינו כי אין לסמוך על צרפת.

ו. ברה"מ נפגעה מאי הזמנתה לועידת מינכן.

ז. במסירת החבל לגרמניה הפסידה צ'כוסלובקיה חבל מתועש, מבוצר והאסטרטגי ביותר שלה, שכלל מכרות פחם, תעשיית טקסטיל וזכוכית.

חיסול צ'כוסלובקיה כמדינה עצמאית

א. כעבור 7 חודשים עודד היטלר את הסלובקים לדרוש עצמאות מלאה ואלה הכריזו על עצמאות.

ב. נשיא צ'כוסלובקיה, בנש, הוזמן לברלין והוחתם על רצונו לקבל חסות גרמנית על ארצו תוך איום להפציץ את פראג אם יסרב.

ג. תוך יומיים פלשה גרמניה לשטחי צ'כוסלובקיה וסיפחה אותם (מרץ 1939).

ד. היטלר הקים באזור שטח חסות, סלובקיה הייתה פרו נאצית וצ'כוסלובקיה חדלה מלהתקיים.

צפה בחתימת הסכם מינכן

שאלות :

9. א. מה היו מטרות היטלר בסיפוח אוסטריה?
ב. מה היו מטרות היטלר בסיפוח צ'כוסלובקיה?
10. א. מה היו סעיפי ההסכם שדרש היטלר משושינג לחתום עליהם?
ב. מדוע שושינג רצה את פיתרון משאל העם ומדוע היטלר התנגד לו?
ג. כיצד פעל היטלר למניעת משאל העם?
11. מה המשמעות של האנשלוס מבחינה היסטורית?
12. מדוע בריטניה וצרפת , פעלו למציאת פתרון לסכסוך בין גרמניה לצ'כוסלובקיה בדרכי שלום?
13. א. מה היו ההחלטות שהתקבלו בוועידת מינכן?
ב. כיצד השפיעו החלטות ועידת מינכן על המשך פעילותו התוקפנית של היטלר?
ג. מדוע נשיא צ'כוסלובקיה הסכים לחתום על ההסכם לסיפוח כל המדינה לידי גרמניה?

תחילת המלחמה – כיבוש פולין

הסכם ריבנטרופ-מולוטוב

הסכם שנחתם בין שר החוץ הגרמני ריבנטרופ ושר החוץ הסובייטי, מולוטוב, ערב מלחמת העולם השנייה, ב-23 באוגוסט, 1939, לתקופה של עשר שנים.

ההסכם היה הסכם אי-התקפה בין ברית המועצות לגרמניה, ובחלקו החסוי קבע את חלוקתה של פולין בין שתי המדינות.

סיבות לחתימת ההסכם:

גרמניה:

א. חששה מתגובת ברית המועצות לפלישה לפולין ולכן כדי לוודא שהפלישה לא תיראה כהכרזת מלחמה נגד ברית המועצות, גרמניה רצתה בהסכם עמה.

ב. היטלר רצה למנוע מלחמה בשתי חזיתות כשיתקוף את המערב.

ג. היטלר שיער (וצדק) שהסכם עם ברית המועצות יחליש את ערנותה, ובמקרה של סכסוך עמה, פולין תהווה שיפור עמדות אסטרטגי כלפיה.

ד. ניצול את אוצרות הטבע של פולין, לחיזוק המשק והצבא שלה כחלק מהאידאולוגיה של מרחב מחיה.

ה. בנוסף לכך היטלר רצה למנוע הסכם של המערב וברית המועצות נגדו.

ברית המועצות:

א. הרחקת הצבא הגרמני ממנה. הצבא האדום לא היה מוכן למלחמה עקב הטיהורים הגדולים שערך סטלין.

ב. סטלין, שחזה באוזלת ידו של המערב בצ'כוסלובקיה, לא סמך על עזרת המערב. בכלל שררו יחסים רעועים בין ברית המועצות למערב עקב החשש של מנהיגי המערב מהקומוניזם

הפלישה לפולין ב-1 בספטמבר 1939:

ב-1 בספטמבר 1939 פלשו הגרמנים לפולין ללא הכרזת מלחמה רשמית, הגרמנים מיד השיגו עליונות אווירית לאחר שחיל האוויר הגרמני הפציץ את בסיסי חיל האוויר הפולני והשמיד את המטוסים בעודם על הקרקע. בפולין נקט הצבא הגרמני בשיטת מלחמת בזק (בגרמנית, נהגה "בליץ קריג"). בעזרת שיטה זו התקדם צבא גרמניה על אדמת פולין במהירות, והכניע את הצבא הפולני. רשמית בריטניה וצרפת הכריזו מלחמה על גרמניה אך לא עשו דבר כדי לעזור לפולין במלחמתה.

ב-17 בספטמבר 1939 פלש צבאות ברית המועצות לפולין והשתלט על מזרח פולין בהתאם למה שסוכם בהסכם ריבנטרופ-מולוטוב. וכך תוך כשלושה שבועות נכבשה פולין על ידי גרמניה וברית המועצות, וחולקה ביניהם.

המערכה על דנמרק ונורבגיה (ארצות סקנדינביה):

לקראת אביב 1940 חידשה גרמניה את מלחמת הבזק הפעם נגד מדינות צפון אירופה ומערבה. דנמרק נכבשה מהר, כמעט ללא התנגדות. הגרמנים השאירו על כנם את סדרי המנהל המקומיים ולא הציבו חיל כיבוש נרחב.

המערכה על נורבגיה הייתה קשה יותר ונמשכה כשלושה חודשים, במהלכה הגרמנים הצניחו חיילים רבים ונעזרו במשתפי פעולה מקומיים בראשותו של קוויזלינג. כיבוש דנמרק ונורבגיה הבטיח לגרמנים אספקה של ברזל וסיפקה להם בסיסי נמל ואוויר שהבטיחו להם שליטה על הים הצפוני והבלטי.

כיבוש הולנד, בלגיה, לוקסמבורג (ארצות השפלה): כוחות גרמניים פלשו לארצות השפלה ללא הכרזת מלחמה רשמית ובתוך מספר ימים כבשו את הולנד, בלגיה ולוקסמבורג.

כיבוש צרפת:

ב-14 במאי 1940 פרצו כוחות שריון גרמניים את קווי הגבול הצרפתיים באזור הארדניים בגבול בלגיה-צרפת, במקביל השתלטו הגרמנים על החוף וניתקו את צרפת מבריטניה. כתוצאה מכך כוח אנגלי- צרפתי של יותר מ-350 אלף חיילים שחנה על החוף בדנקירק הוקף על ידי הכוחות הגרמניים.

כדי להציל כוח זה ארגנו הבריטים מבצע פינוי גדול בו גייסו את כל כלי השיט לפינויו של הכוח לבריטניה. היה זה אחד המבצעים הנועזים עד אז שכונה בפי הבריטים "נס דנקירק" (מבצע דינאמו); הוא אפשר לבריטניה להמשיך במערכה לפרוץ לצרפת.

הכוחות הגרמניים החלו לפרוץ דרומה לכיוון פריז ה-10 ביוני הכריזה איטליה מלחמה על אנגליה וצרפת וצבא איטלקי פלש לצרפת מדרום מזרח.

כמה ימים לאחר מכן נכנסו הגרמנים לפריז ונחתם הסכם כניעה שלפיו חולקה צרפת לשניים: הגרמנים שלטו ישירות בצפון המדינה ואילו בחלק הדרומי הוקמה מדינת חסות גרמנית שבירתה וישי, ממשלת וישי הייתה גרורה של גרמניה ופקידיה שיתפו פעולה עם המשטר הנאצי כולל דיכוי מתנגדים והסגרת יהודים.

הקרב על בריטניה:

לאחר כיבוש צרפת נותרה בריטניה מבודדת במערכה כנגד גרמניה. ביולי 1940 הורה היטלר להכין תוכנית פלישה לבריטניה שכונתה בשם "מבצע ארי הים". מאוגוסט 1940 כהכנה לפלישה תקפו מאות מטוסי תקיפה גרמניים מתקני צבא ושדות תעופה בריטיים כמעט כל לילה ולאחר מכן הפציצו ערים במטרה לזרוע הרס וחורבן ולשבור את רוחם של הבריטים, בהפצצות פגעו קשות בבריטים אך לא שברו את רוחם.

בעזרת המצאת המכ"ם השיב חיל האוויר הבריטי וכתוצאה מכך נדחתה הפלישה לבריטניה ולבסוף לא בוצעה בכלל.

המערכה בבלקן ובצפון אפריקה:

בסוף שנת 1940 הורה היטלר למטה הצבא לתכנן את הפלישה לברית המועצות. בינתיים השתלטו הגרמנים על ארצות הבלקן, כמה מהצעדים הגרמניים בבלקן ובצפון אפריקה ננקטו עקב כישלונות של האיטלקים. רומניה, הונגריה ובולגריה הפכו למדינות חסות גרמניות. ביוגוסלביה היתה התנגדות והתגובה הגרמנית הייתה פלישה אליה וחלוקת המדינה לשניים: קרואטיה וסרביה, שהפכו למדינות חסות גרמניות. מיד לאחר מכן פלשו הגרמנים ליוון גם כדי לעזור לאיטליה שכוחותיה נהדפו על ידי היוונים וגם כדי לחסל את ההשפעה הבריטית ביוון. הפלישה הגרמנית לצפון אפריקה באה גם היא בהשפעת כישלונות איטלקיים שם. כוח גרמני גדול בפיקודו של רומל נשלח ללוב כדי להציל שם את הכוח האיטלקי. בשורה של קרבות שריון שנועדו להשיג שליטה גרמנית במזרח התיכון ונתק את בריטניה מהודו הצליח רומל בתחילת 1942 להנחיל תבוסה קשה לצבא הבריטי לחדור למצרים עד אל עלמין קרוב לעיר אלכסנדריה שבמצרים.

הפלישה הגרמנית לבריה"מ "מבצע ברברוסה" 22 ביוני 1941:

דיביזיות גרמניות בנות אלפי טנקים ויותר מ-3 מיליון חיילים גרמניים פלשו לברית המועצות ללא הכרזת מלחמה. בתחילת הפלישה פעלה גרמניה בשיטת מלחמת בזק (בליץ-קריג), טורי גרמנים פרצו את החזית והתקדמו ב-3 ראשים: הצפוני לכיוון לנינגרד, המרכזי לכיוון מוסקבה והדרומי לכיוון אוקראינה והרי קווקז. הגרמנים התקדמו במהרה תוך גרימת אבדות קשות לרוסים. בסוף 1941 נמצאו היחידות הגרמניות ב-1500 ק"מ עומק בתוך שטחה של ברית המועצות אך למרות זאת הם לא הצליחו להשיג הכרעה צבאית.

הכוחות הגרמניים נבלמו כ-30 ק"מ ממוסקבה. הם הגיעו עד ללנינגרד וצרו עליה מצור שנמשך כשלוש שנים וגרם להרעבתם ולמותם של כמיליון אזרחים. במלחמה זו איבדו הגרמנים מעל 700 אלף חיילים לעומת מעל מיליון חיילים רוסים ושלושה מיליון שבויים רוסים.

הגורמים לבלימת הגרמנים:

א. המרחבים העצומים של ברית המועצות .

ב. מדיניות ה"אדמה החרוכה" שהשאירו אחריהם הרוסים שברחו מהצבא הגרמני - דבר שגרם לכך שלגרמנים לא היה מזון או ציוד והם נאלצו להעביר כמויות גדולות של אספקה מגרמניה,

ג. החורף הרוסי הקשה, הבוץ, הקור והשלגים ועצרו את תנופת ההתקדמות הגרמנית. באותו זמן החל הצבא הרוסי להתאושש ויצא למתקפת נגד. יחידות רוסיות תקפו את קווי האספקה הארוכים של הגרמנים והצליחו להכות בהם. ולבסוף הצליחו הרוסים לגרום לגרמנים מפלות צבאיות ולדחוק אותם לעבר גרמניה.

שאלות:

14. א. מדוע היטלר חתם הסכם עם ברית המועצות?

ב. מדוע סטלין חתם הסכם עם גרמניה?

ג. "ההסכם שנחתם פגע בפולין ובברית המועצות", האם אתה מסכים עם המשפט? נמק.

15. כיצד חולקה צרפת לאחר כיבוש גרמניה?

16. א. מהו מבצע "ארי הים"?

ב. איזו המצאה טכנולוגית עזרה לבריטניה במלחמה מול גרמניה?

17. כיצד פעלה גרמניה באזורים בהם איטליה נכשלה במלחמה? תן 2 דוגמאות.

18. מה היו הגורמים לכך שגרמניה נבלמה במלחמה בברית המועצות?

מעורבות ארה"ב במלחמה

המדיניות האמריקאית המסורתית היא בדלנית. (כלומר אי התערבות במלחמות בין מדינות).

בנאום שנשא רוזוולט ב-37' דיבר בגנות התוקפנות. ורמז כי נוכח התוקפנות; "האומות שוחרות השלום חייבות לעשות מאמץ מלוכד נגד מעשים אלה (של שלטון אלימות והפקרות בינלאומית)... "

לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה באירופה, ארה"ב הכריזה על נייטרליות. רק בסתיו 1940, ארה"ב ביטלה את האמברגו על ייצוא נשק למדינות הלוחמות. היא הגיעה להסכם עם בריטניה על מתן 50 משחתות אמריקאיות ישנות, תמורת החכרת בסיסי ים ואוויר לאמריקאים במקומות שונים שהיו תחת השלטון הבריטי בים הקריבי.

באוגוסט '41 - נחתמה "האמנה האטלנטית", בין ארה"ב לבריטניה על הצהרת עקרונות לפיה שתי המדינות מתנגדות לסיפוח שטחים בניגוד לרצון האוכלוסייה, הן מדברות על זכותן של כל עם לבחור את שיטת הממשל המקובלת עליו ומסכימות על שיתוף פעולה כלכלי, חופש שיט ופירוק נשק, להבטיח את החופש ממחסור ומפחד. כלומר, פירוש הדבר היה שארה"ב תומכת בבריטניה ואח"כ בבריה"מ מבלי להצטרף למלחמה).

המערכה במזרח הרחוק

עם תחילת ה"בליץ-קריג" הגרמני בפולין ובמזרח אירופה, הורגש היטב הלחץ היפני במזרח הרחוק:

1. מזה שנתיים החזיקה יפן ברוב עריה המסחריות הגדולות של סין, תוך שהיא משתלטת על דרכי התחבורה החשובות.
2. גבר הלחץ היפני על הודו-סין הצרפתית. נפילת צרפת והקמת משטר וישי ב-1940 אילץ את הצרפתים להסכים לתביעות היפניות: הצבת מפקחים יפנים בנקודות מפתח בהודו-סין והקמת בסיסים אוויריים בצפונה.
3. לארה"ב היו אינטרסים כלכליים וצבאיים במזרח הרחוק ובמיוחד בסין, והיא לא ראתה בעין יפה את התוקפנות היפנית.
4. הקצנה מצד יפן כלפי מדינות המערב והשאיפה למימוש האימפריה היפנית, כאשר ארה"ב נחשבה כמכשול להשגת מטרה זו.

נסיבות הצטרפותה של ארה"ב למלחמה:

עד דצמבר 1941, נקטו ארה"ב ובריטניה במספר מהלכים על מנת למנוע מיפן את מימוש "הסדר החדש" היפני בדרום-מזרח אסיה:

לדוגמה :

1. ב- 26 בספטמבר 1940 הטילה ארה"ב אמברגו על ייצוא מוצרי ברזל ופלדה ליפן. אח"כ הורחב האמברגו למוצרים אחרים – בעיקר דלק (יפן ניסתה לקנות דלק בא"י הודו המזרחיים ההולנדים, אך ללא הצלחה.

2. הקפאת כל הנכסים היפנים בארה"ב.

3. רוזבלט הורה להחיש את קצב העזרה לסין (בסחורות וביועצים צבאיים). ד. הקמת חזית משותפת בדרום-מזרח אסיה נגד יפן. ה. שליחת שתי אוניות קרב בריטיות לסינגפור (הבריטית). התגובה היפנית לא איחרה לבוא: א. איום במלחמה עקב החרם הכלכלי האמריקאי ובניית "צי שתי האוקיינוסים" בארה"ב. ב. הצטרפות יפן לברית רומא-ברלין.

4. השתלטות מלאה על הודו-סין.

"פרל הרבור" (נמל הפנינים):

ההפתעה היפנית - בבוקר ה- 7 בדצמבר 1941 תקפו מטוסים יפנים את גוואם (אי באוקיינוס השקט), הפיליפינים, מאלאיה, הונג-קונג, תאילנד ונמל הפנינים בא"י הוואי.

ההתקפה על "פרל הרבור" הייתה המהממת ביותר. הצי האמריקאי האמין כי ההתקפה היפנית תתרחש ליד הודו-סין או א"י הודו המזרחיים, על התקפה בהוואי איש לא חשב. המטוסים היפנים המריאו מ-6 נושאות מטוסים והשמידו את הצי האמריקאי שעגן ב"פרל הרבור". 19 אוניות ניזוקו או הושמדו, 177 מטוסים הושמדו על הקרקע וכ- 4500 איש נפגעו, חציים נהרגו (רק 2 נושאות מטוסים שהיו מחוץ לנמל ניצלו). למחרת המתקפה, ב- 8 בדצמבר, הכריז רוזבלט מלחמה על יפן.

נאומו של הנשיא רוזבלט:

שאלות:

19. א. מה הייתה עמדת ארה"ב כלפי מלחמת העולם השנייה?
ב. מה גרם לשינוי בעמדת ארה"ב?
20. מה היו האינטרסים של ארה"ב במזרח הרחוק?
21. במה בא לידי ביטוי שיתוף הפעולה בין ארה"ב לבריטניה במזרח הרחוק?
(2 דוגמאות).

נקודת המפנה במלחמה:

ההצלחה שליוותה את הצבאות של ארצות הציר בשלוש השנים הראשונות של המלחמה החלה לפנות להם עורף במחצית השנייה של שנת 1942. המפנים במלחמה התרחשו במחצית שנת 1942 בחזיתות מרוחקות זו מזו. אל-עלמיין בצפון אפריקה, סטלינגרד בדרום רוסיה, וקרבות אי האלמוגים ומדווי במזרח הרחוק. **קרב אי האלמוגים** היה מכריע מפני שהציל את אוסטרליה מכיבוש יפני ואילו **קרב מדווי** הביא לפגיעה קשה בצי היפני ובחיל האוויר שלה, דבר שעזר בסופו של דבר לארה"ב. בצפון אפריקה התרחש **קרב אל-עלמיין** שבו עצרו הבריטים את ההתקדמות הגרמנית ליד אלכסנדריה שבמצרים. כתוצאה מהקרב החל תהליך הנסיגה הגרמנית מצפון אפריקה. (וארץ ישראל ניצלה מכיבוש) בבריה"מ בנובמבר 1942 התרחש **קרב סטלינגרד**. הקרב נמשך עד פברואר 1943 ובו נהרגו למעלה מ-300 אלף חיילים גרמניים. גם כאן, כתוצאה מהקרב החלה נסיגה גרמנית משטחי בריה"מ.

- **לסיכום, לאחר המערכות באל עלמיין, סטלינגרד ומדווי עברו בעלות הברית מהתגוננות להתקפה.**

תבוסתה של איטליה

עם כיבוש צפון אפריקה החליטו בעלות הברית לפלוש למערב-אירופה דרך איטליה. בפלישה זו השתתפו כוחות בריטים ואמריקאיים. ההתקדמות הייתה מאוד איטית ונמשכה כשנה, בעיקר מפני שגרמניה באה לעזרתה של איטליה.

מפלת גרמניה בחזית המזרחית (רוסיה).

למתקפה הרוסית הענקית, שהחלה עם בלימת הגרמנים בסטלינגרד ,

היו שלושה יעדים :

א. לסלק את הגרמנים מכל שטחי בריה"מ.

ב. לשחרר את ארצות מזרח אירופה מהכיבוש הנאצי.

ג. לחדור לגרמניה ולכבוש את ברלין. הצבא האדום פעל לאורך חזית של כ- 30,000 ק"מ.

הם פעלו בארבעה ראשי חץ: האחד לכיוון פינלנד, השני בכיוון המדינות הבלטיות, השלישי בכיוון פולין והרביעי בכיוון רומניה והבלקאן. ב-1944 התקדמו הרוסים ללא הפסקה.

עד סוף 1944 נכנעה פינלנד, נכבשו רוב שטחי הארצות הבלטיות ושטחי פולין עד הנהר הויסלה שליד ורשה. רומניה נכנעה, בולגריה נכבשה ועברה לצד ברית המועצות והרוסים חדרו להונגריה ויוגוסלביה.

בתחילת ינואר 1945 פרצו הרוסים לשלזיה ולפרוסיה המזרחית - זאת הייתה המתקפה הגדולה ביותר במלחמה ולא היה שום כוח גרמני שיוכל לעצרה. באפריל 1945, יחד עם שחרור צ'כוסלובקיה נכנס הצבא האדום לברלין. במקביל התקדמו גם מעצמות המערב.

כל מזרח אירופה, כולל צ'כוסלובקיה שוחרר ע"י הצבא האדום. למצב זה היו השלכות מרחיקות לכת על גורל אירופה.

הפלישה לנורמנדי ומפלת גרמניה בחזית המערבית

בסוף 1943 החליטו צ'רצ'יל, רוזוולט וסטאלין, בוועידת טהרן, כי יש לפתוח חזית נוספת באירופה במקביל למתקפה הרוסית ולמתקפה באיטליה. היעד שנבחר היה חוף נורמנדיה שבצפון מערב צרפת.

ב-6.6.1944 נפתחה "החזית השנייה" הגדולה במערב, עם נחיתת צבאות בעלות הברית בנורמנדיה שבצרפת. זאת הייתה הפלישה הגדולה בהיסטוריה, המבצע כונה "אוברלורד", כמפקד הכוח מונה הגנרל אייזנהאוואר האמריקאי. הגרמנים ידעו שצפויה פלישה, אך הם שיערו כי היא תיערך במקום הקרוב לאנגליה ולא תארו לעצמם כי תתבצע בחוף נורמנדיה, שם הציבו כוחות מעטים בלבד (בפיקודו של רומל). בחיפוי אלפי מטוסי קרב ומפציצים התקרבו כ-4,200 כלי שיט, שהנחיתו אלפי חיילים אמריקאים ובריטים על חופי נורמנדיה. בשלושת הימים הראשונים הצליחו לנחות כ-300 אלף חיילים. למרות הפלישה המוצלחת התקדמות בעלות הברית הייתה קשה נוכח ההתנגדות העיקשת של הגרמנים.

במקביל לפלישה ערכו מטוסי ארצות הברית ובריטניה הפצצות כבדות על מאגרי הדלק של הגרמנים, ועל ריכוזי אוכלוסייה, כמו העיר דרזדן, שנהרסה כליל תוך שלושה ימים. הכוחות האנגלים התקדמו צפונה, אל עבר ארצות השפלה. הכוחות האמריקאים פנו אל עבר פריס.

בנוסף הועלו יחידות של צבאות הברית בחופה הדרומי של צרפת והתקדמו צפונה.

באוגוסט 1944 שוחררה פריס, בספטמבר בריסל ובסתיו הגיעו צבאות בעלות הברית לאזור הריין.

סיום המלחמה באירופה

על אף מאמצייהם של הגרמנים לעצור את ההתקדמות של בעלות הברית, שוחררו כל ארצות מערב אירופה וההתקפה המכרעת על גרמניה החלה באביב 1945. באפריל 1945 נפגש הצבא הרוסי עם צבא מעצמות המערב על אדמת גרמניה על נהר האלבה. הצבא הגרמני התפורר למעשה ונכנע למנצחים. ב-30 באפריל 1945 התאבד היטלר במוצב הפיקוד שלו במרכז ברלין, יחד עם אשתו אווה בראון. ב-7 במאי 1945 נכנעו מפקדי הצבא הגרמני לצבאות הברית.

שאלות:

22. צבא ברית המועצות עבר ממגנה להתקפה בשלב זה השתנו מטרותיו ,
מה היו יעדיו החדשים?

23. א. מדוע לדעתך היה חשוב לפתוח חזית נוספת בנורמדיה?

ב. הוכח שבריטניה וארה"ב השתמשו בגורם ההפתעה בקרב בנורמדיה .

24. אלו מדינות שוחררו על ידי ארה"ב ובריטניה ואלו מדינות שוחררו על ידי
ברית המועצות?